

PLUKOVNÍK LUDWIG HOHENLOHE-LANGENBURG A PARDUBICE

Marie MACKOVÁ

Pardubice se v nové době nikdy nestaly klasickou pevností, ale stálá vojenská posádka patřila k jejich životu až do konce 20. století. Pro situaci 19. století byla podstatná sedmiletá válka a následné rozhodnutí, že tehdy moderním pevnostním bodem v oblasti se stane Hradec Králové. Naopak kolem Pardubic začal být podporován chov vojenských koní a v návaznosti na to se ve městě začaly střídat jezdecké pluky všeho druhu. Za rozhodující v tomto směru bývá pokládán rok 1776, kdy na bývalém parkánu a zbytcích pobořených valů kolem děkanského kostela začaly být budovány objekty sloužící tomuto účelu, tedy především stáje pro vojenské koně.¹⁾ Zatímco o zvířata bylo, jak se zdá, postaráno systematicky, muži bydleli rozptýleně po městě a nejbližším okolí. Teprve na samém začátku 19. století město upravilo jeden z domů jako stálý příbytek plukovníka, ale mužstva se v té době stále žádné větší soustředěné bydlení netýkalo.²⁾ Přesto, že novodobá kasárna se stala realitou až v polovině 90. let 19. století, jízdní posádka ovlivňovala život ve městě i jeho nejbližším okolí prakticky celé 19. století.³⁾ S výjimkou prusko-rakouské války z roku 1866 se však nikdy výrazněji nepřiblížilo skutečné bojiště, byl to tedy vliv především v kladném smyslu slova. Do města přicházeli muži placení ze zcela jiných peněz, než které byly na místě vydělány zemědělstvím, službami nebo později průmyslem, a kteří naopak služby zdejších obyvatel potřebovali a tedy zde své peníze nechávali. Přehlédnout však nelze ani důstojníky, kteří sice už v 19. století

1) Na toto téma bylo zatím napsáno velmi málo. SAKAŘ, Josef: *Dějiny města Pardubic nad Labem, díl. I, část 2*, Pardubice 1923, s. 178–179; ŠEBEK, František: *Toulky historií Pardubic*, Radniční zpravodaj města Pardubic 2009, č. 9, s. 10.

2) SAKAŘ: *Dějiny města Pardubic*, s. 182.

3) Tamtéž, s. 265 rámcově popisuje peripetie z let 1850, 1854, 1862 a 1871, včetně vyústění v letech 1894–95.

tvořili poměrně pestrou sociální směsici, ale stále mezi nimi bylo nezanedbatelné množství mužů, jejichž materiální zabezpečení se neodvíjelo pouze od armádních zdrojů. A ti přiváděli do města další a další bohatou a většinou i vznešenou společnost.

Jezdecké pluky se v Pardubicích střídaly dost nepravidelně a důvodem změny dislokace nebyla jenom aktuální válečná situace kdekoliv v Evropě. Zatím bez nároku na úplnost je možné uvést,⁴⁾ že k roku 1809 je ve městě uváděn štáb 3. kyrysnického pluku vévody Alberta Sasko-Těšínského, k roku 1819 dolnorakouský 5. kyrysnický pluk, k roku 1829 pak 6. husarský pluk. Ten byl od roku 1830 vystřídán 9. husarským plukem, který město opustil v roce 1846. Jeho místo patrně ještě téhož roku zaujal 1. hulánský pluk z Vídně. Následně minimálně mezi léty 1854–1866 se sem opět vrátil 9. husarský pluk.⁵⁾ S každou změnou vojenského útvaru ve městě se tu měnili i muži, kteří se tu na určitou dobu usadili. V této době v určených kvartýrech jak v Pardubicích, tak v okolních obcích, dokonce i v Přelouči. Všichni tu žili podle vojenských předpisů, svébytným způsobem majícím vlastní pravidla. Především mezi důstojníky se však našli i tací, kteří se do Pardubic vraceli i po svém přeložení k jinému útvaru, byť původně je sem zaválo opravdu pouze a výhradně služební přidělení. Jméno jednoho z nich je do dneška k nalezení na pamětní desce v pantheonu vídeňského Arzenálu. A také na pomníku v obci Blatno nedaleko Červeného Hrádku u Chomutova, který připomíná všechny padlé z tamního okresu, mj. i v bitvě ze 3. července 1866.⁶⁾ To jméno zní Ludwig Karl Gustav princ Hohenlohe-Langenburg.

Kdo byl plukovník jezdeckta Ludwig Karl Gustav princ Hohenlohe-Langenburg před tím, než se stal jedinou přehlédnutelnou položkou v tisícových seznamech mrtvých válečného roku 1866? Narodil se jako syn velitele pevnosti v Štýrském Hradci 11. ledna 1823.⁷⁾ Otec Karl Gustav Wilhelm

4) Přehled je sestaven podle údajů v *Militär- Schematismus des österreichischen Kaiserthumes* 1809, 1819, 1829–1848. Údaje tam uvedené se však občas lehce opožďují za skutečným pohybem jednotlivých vojenských útvarů. V letech 1849–1866 v těchto přehledech nejsou sídla posádek jednotlivých pluků uváděna. Do roku 1853 je uváděno sídlo plukovní účetní kanceláře, ale v Pardubicích žádná taková zaznamenaná není.

5) Rok 1866 jako konec pardubického působení 9. husarského pluku je převzat z SAKAR: *Dějiny města Pardubic*, s. 230. Zřejmě odtud ho převzal i SVOBODA, Miloš: *Pardubické parforsní hony*, Pardubice 2003, s. 17.

6) DVOŘÁK, Jaroslav: *Libellus honoris c. k. důstojníků padlých ve válce roku 1866*, Hradec Králové 2011, s. 79, 221.

7) Moravský zemský archiv Brno (dále jen MZA Brno), Rodinný archiv Blankenstein Batelov (dále jen G204), inv. č. 252. Rámcově o něm též PFEIFER,

princ Hohenlohe-Langenburg,⁸⁾ veterán napoleonských válek v řadách nejprve armády nizozemských stavů a následně té habsburské, se teprve v roce 1822 vrátil ze svého posledního polního tažení do Neapolska. Malý Ludwig, v rodině obecně až do konce života nazývaný všemi Louis, byl nejprve společně se svým o pět let starším bratrem Ernestem v péči matky Friederiky rozené lankraběnky z Fürstenbergu.⁹⁾ V roce 1829, tedy jako šestiletý, však dostal vlastního hofmistra a definitivně se přesunul do světa mužů.¹⁰⁾ Jeho postavení ve starém evropském šlechtickém domě ho přímo předurčovalo pro vojenskou dráhu. V žádný velký majetek ani od otce ani od domu Hohenlohe-Langenburg nemohl doufat, zato vojenské vzdělání na nejvyšší úrovni i jistou pozici v habsburské armádě už od začátku kariéry měl s ohledem na postavení otce poměrně jistou.

Když bylo princovi Ludwigu 12 let, ukončil otec jeho domácí vzdělávání a nechal jej zařadit do inženýrské akademie ve Vídni. Věk pro nástup do vojenské školy to byl v té době přiměřený, někteří ze spolužáků byli ještě mladší. Otec princ Gustav, v té době už první viceprezident dvorské válečné rady ve Vídni, navíc zřejmě vycházel z vlastních zkušeností: dějinné události 90. let 18. století mu v jeho vlastním mládí nedopřály soustavnější institucionální vzdělání a zahly jej přímo na bitevní pole revoluční a následně napoleonské Evropy. Vždycky to ve skrytu duše považoval za vlastní nedostatek a oba své syny chtěl podobné zkušenosti uchránit. V letech 1835–1839, kdy mladý princ Ludwig studoval, už inženýrská akademie ve Vídni postupně ztrácela výlučnost šlechtického učiliště.¹¹⁾

Wilhelm: *Die Hohenlohe in Böhmen, Mähren und Österreich, Die Hohenlohe-Langenburg*, In: Württembergisch Franken, Bd. 63, Schwäbisch Hall 1979, s. 88–173, tam zvl. s. 104–108.

8) 1777–1866; podrobnosti o něm např. MACKOVÁ, Marie: *Karl Gustav Wilhelm Hohenlohe-Langenburg – viceprezident dvorské válečné rady*, In: PRCHAL, Vítězslav a kol.: *Mezi Martem a Memorií. Prameny osobní povahy k vojenským dějinám 16.–19. století*, Pardubice 2011, s. 93–107; Táž: *Itálie očima evropského aristokrata v rakouské armádě*, In: HOJDA, Zdeněk – OTTLOVÁ, Marta – PRAHL, Roman (edd.): *Naše Itálie: stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha 2012, s. 65–78.

9) 1781–1858; von WURZBACH, Constant: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, IX, Wien 1863, s. 200–202.

10) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

11) Ingenieur-Akademie ve Vídni, resp. včetně svých předchůdkyň, patřily k nejstarším školám v Rakousku, které se věnovaly výuce technických věd. Na konci 30. let 19. století však už byla zajímavá více svou tradicí, než moderními přístupy. Bylo na ní vyhrazeno místo pro stipendisty jednak státních, jednak soukromých nadací, které směřovaly především, ale ne výhradně, mezi důstojnické synky. Státní stipendia byla zaměřena teritoriálně a podporovala mladé muže

Mezi 39 mladými muži stejného ročníku jich bylo 15 občanského původu, dalších 15 mělo nějaký typ, většinou novodobé, nižší nobilitace.¹²⁾ Zbytek tvořilo pět baronů, tři hrabata a Ludwig byl jediným knížetem. Studentem ovšem byl snad opravdu zdatným. Pochybnost se může nad zapsané studijní výsledky vloučit z jediného důvodu: v té době byl jeho otec, jak už zmíněno, viceprezidentem dvorské válečné rady, takže nelze zcela vyloučit modifikovaný pohled na syna. Protože však hodnocení není zcela jednotné, nebyl snad vliv otcovy funkce tak významný. Mladý kníže se v posledním ročníku musel prokousat němčinou i francouzštinou, krasopisem, vojenskými dějinami i běžným dějepisem, zeměpisem, algebrou i aritmetikou a geometrií. Mezi odborné předměty patřilo pevnostní stavitelství v teorii, konstrukci i praktickém vypracování, kreslení figurální i situační a taktika. Kromě toho byl 16 letý princ hodnocen z náboženství a chování. Nepatrně slabší výsledky vykazoval v pevnostním stavitelství a především v kreslení. Naopak z odborných předmětů se mu zřejmě zamlouvala taktika.¹³⁾ Mezi zářím 1839 a květnem 1841 do jeho dalšího vzdělávání investoval znovu otec. Platil soukromé lekce především z francouzštiny. Výsledkem toho byla princova znalost němčiny a francouzštiny slovem i písmem. Anglicky se učil společně se sestrou, ale výsledky byly vždy označovány jenom jako částečné. Vojenský život a posádky na území Čech jej naopak následně relativně brzy naučily mluvit česky.¹⁴⁾

z Benátska, Haliče a Přímoří. Kromě toho tu bylo možné studovat i bez získání stipendijního místa. Jediným kritériem byla velikost učeben ústavu. Obvykle tu celkově bylo kolem 200 posluchačů. Ludwig nebyl stipendistou. Pro státní nadace nesplňoval podmínku územního původu, pro většinu ze soukromých jimi vytyčená pravidla. Ostatně postavení jeho otce se dost dobře neslučovalo se žádostí o studijní podporu. VELFLÍK, Adalbert: *Dějiny technického učení v Praze v dějinném přehledu*, Praha 1909, s. 21–22; *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1834, s. 402–404.

12) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

13) Vrchním ředitelem školy byl formálně arcikníže Jan, skutečným ředitelem s titulem Local-Direktor byl v době Ludwigova studia generál major Alexandr Brasseur von Kehldorf, profesor mechaniky, experimentální fyziky a ekonomie. Na Ludwigově školním konduitmím listu byl dále podepsán studijní inspektor plukovník Michael Lenker, profesor pevnostního stavitelství. Na akademii v té době kromě skutečného ředitele působili tři další pedagogové s titulem inspektorů a šest dalších profesorů. Všichni měli vojenské hodnosti, nejnižší byla nadporučík. Kromě toho s titulem Classen-Inspektor dalších 13 mužů, částečně ještě v aktivní vojenské službě u pluků, částečně již penzionovaných. A jeden profous pro celý ústav. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1834, s. 402–404. MZA Brno, G204, inv. č. 252.

14) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

Čas vzdělávání končil pro prince Ludwiga nástupem k jízdnímu pluku č. 5 Liechtenstein v květnu 1841.¹⁵⁾ Vybavení pro tehdy osmnáctiletého poručíka platil otec a věru na něm nešetřil. Největší položku zřejmě představoval druhý jezdecký kůň, šestiletý ryzák. Valach se sice následně přestal hodit, protože pro kyrysnickou službu,¹⁶⁾ kam byl princ následně přeložen, byl příliš malý, ale první dva roky Ludwigovi sloužil spolehlivě. Ke koním patřila i sedla a veškeré potřebné postroje. Pro mladého vojáka bylo třeba opatřit také nejrůznější oblečení, včetně uniformy a jejích součástí. Z dochovaného seznamu látek na kalhoty, kabát uniformy, plášť i košile je patrná poněkud okázalá solidnost, ne však nadměrný luxus. Materiál na čabraky pro koně byl podstatně dražší, než na plášť pro jezdce. I šavle k uniformě byly podle ceny a solingenského původu spíše spolehlivé, než luxusní kousky. Vždyť zlaté portepé ke každé z nich stálo téměř tolik, co zbraně samotné. To dvě dvouhlavňové lovecké pušky, které zcela jistě nepatřily k povinným doplňkům uniformy, a Ludwig je dostal jako vhodnou, možná nezbytnou výbavu pro mladého šlechtice na začátku jeho relativně samostatného civilního života, byly několikanásobně dražší. K vojenské výbavě však patřila dlouhá řada drobných, ale nezbytných

15) 5. český pluk lehkého jezdeckva (tak byl pluk aktuálně nazýván), který měl aktuálně svůj štáb ve Vídni, měl dlouhou historii. Vznikl jako dragounský pluk Johanna de la Corony v roce 1640. Teprve v roce 1802 byl dragounský pluk změněn na pluk lehkého jezdeckva a od roku 1804 se jeho majitelem stal Johann hrabě Klenau. Po něm od roku 1822 byl majitelem Andreas von Schneller a od roku 1840 Karl kníže Liechtenstein (1803–1871, třetí syn vládnoucího knížete Johanna I. Josepha 1760–1836). Princ Ludwig se stal jedním z 18 poručíků pluku, kterému aktuálně velel plukovník kníže Josef Lobkowitz. Mezi poručíky bylo osm mužů bez predikátu a mezi zbývajícimi deseti byla čtyři hrabata a pouze princ Ludwig byl kníže. To, že měl v nejbližší vojenské společnosti nejvyšší titul se mu stávalo poměrně často. Jak bude ukázáno dál, striktně to respektoval u pluku, v soukromí však patřil do poněkud jiné společnosti. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1843, s. 310–311; <<http://www.geneall.net/D>>, heslo Liechtenstein [cit. 2012-11-18].

16) Kyrysníci (stejně jako dragouni, u kterých princ Ludwig sloužil následně) byli v polovině 19. století počítáni k těžkému jezdeckvu, zatímco 5. český jízdní pluk byl od roku 1802 švaliářský, tedy lehká jízda. Dělení na lehkou a těžkou jízdu bylo strategicko-taktické měřítko, nikoliv organizační. Ve vojenských schematismech není uplatňováno, při výcviku se s ním naopak muselo počítat, protože každý typ jízdy měl jinou výstroj a výzbroj. A byl jiným způsobem zapojován do boje. O organizaci jezdeckva základní informace např. KOL., *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003, s. 384 a násl. Totéž i WANDRUSZKA, Adam – URBANITSCH, Peter: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*, Bd. V., *Die bewaffnete Macht*, Wien 1987, s. 206–209.

doplňků, za něž jednotlivě nebylo třeba zaplatit příliš vysoké sumy, ale dohromady stály nakonec hodně. Výložky, zlacené knoflíky (mimořádně byla jich potřeba rovná stovka), stříbrné spony, pštroší peří, řemeny kožené i lakované, obaly nejrůznějšího druhu na oděvy, zbraně i například helmu, pouzdro na dopisy, stahovadla na mapy. Možná víc radost pro otce, než nezbytná potřeba pro syna byly stojací hodiny „s odbíjením“ a kapesní repetérky, které se také ocitly ve výbavě novopečeného důstojníka. Bylo však pro něj také třeba najmout a nechat upravit byt, zařídit pokoj pro sluhu, uhradit výdaje za stěhování, zaplatit krejčím a ševcům, složit do plukovní pokladny příspěvek 50 zlatých pro plukovní hudbu a tak dále. Dohromady musel otec vynaložit více než 2 200 zlatých. Ačkoliv princ Gustav nikdy nepatřil ke zvlášť bohatým mužům a musel se dost pečlivě starat o stav svého majetku, jeho syn zřejmě nikdy nepocítil výraznější nedostatek materiálního zabezpečení. Na druhou stranu se nepochybně naučil, že to není samozřejmé. Jeho soukromé majetkové poměry nadřazení vždy hodnotili jako spořádané a stabilní.¹⁷⁾

Jezdecké koně otec mladému vojákovi platil, dokud nedosáhl hodnosti majora. Prvního vraníka dostal ihned po ukončení školy. Ryzáka při nástupu k prvnímu pluku. Hnědku o rok později. V souvislosti s přeložením ke kyrysnickému pluku č. 8 Hardegg v roce 1843¹⁸⁾ a povýšením na nadporučíka mu otec za nemalých nákladů vyměnil prakticky všechny koně. Anglickou hnědku sice už o rok později vystřídal valach z meklenburského chovu, ale tmavý ryzák se zabydlel na dlouho. K oběma jezdeckým koním přibyli i dva tažní, protože Ludwig už měl povolený i doprovodný vůz. Za slušného jezdce byl považován od nástupu k prvnímu pluku, ale za dobrého znalce koní na začátku nikoliv. Až osobní vojenská hodnocení z počátku 50. let byla v tomto směru příznivější. Čtyřicátá léta 19. století byla pro mladého nadporučíka dobou, ve které ještě mohl zažívat poměrně bezstarostnou dobu dozrívajícího mírového období, kdy se kavaleristé přesouvali mezi jízdárnou, kvartýrem a kavárnou či divadlem a o skutečné válce mohli nanejvýš poslouchat vyprávění stále starších veteránů.

Podle vojenských osobních hodnocení je patrné, jak se z pečlivě vychovaného mladíka z významného evropského šlechtického domu, který kromě

17) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

18) Ludwigovo přeložení bylo výsledkem zákulisních kalkulací prezidenta dvorské válečné rady hraběte Ignaze Hardegga a nešlo při něm ani tak o samotného mladého poručíka, ale více o jeho otce, viceprezidenta dvorské válečné rady. Nicméně povýšení na nadporučíka Ludwigovi přineslo. Podrobněji o tom MACKOVÁ: *Karl Gustav Wilhelm*, s. 93–107, tam zvl. s. 104.

svého skvělého původu a způsobů mohl nabídnout maximálně snahu, pílí, uctivost, přičinlivost a nadšení, stával postupně sebevědomý důstojník. Ačkoliv první služební hodnocení vznikala v době, kdy Ludwigův otec byl stále ještě prvním viceprezidentem dvorské válečné rady, tedy druhým mužem vojenské administrativy habsburské monarchie, přesto alespoň některé údaje v nich jistě nebyly zapsány jenom proto, aby se jejich autoři zalíbili. V roce 1841 bylo ještě například třeba jednoznačně uvést, zda se dotýčený oddává pití či podléhá hráčské vášni, případně dělá dluhy a vyvolává hádky, později už byly podobné okolnosti shrnuty do popisu soukromého života a chování vůči civilním a vojenským osobám. Princ Ludwig byl vždy v tomto směru hodnocen jednoznačně kladně a žádná z těchto slabostí mu nebyla připisována. Což neznamenovalo, že by se nikdy nezapletl do souboje. Naopak. V roce 1844 se utkal s poručíkem hrabětem Schlikem. Příčinou byl jakýsi nevhodný úsměv v hostinci v Poděbradech ve společnosti dalších pánů důstojníků. Souboj se konal hned následujícího dne ráno a oba pánové si z něj odnesli lehká zranění: hrabě Schlik na pravé ruce a na hlavě, princ Ludwig roztrženou kůží nad obočím. Což mu bránilo si pár dnů nasadit přílbu. Nejbližší nadřízený obou pánů o tom psal do Vídně princ Gustavovi, ale až na jeho vyžádání. Považoval incident za tak bezvýznamný, že se o něm vůbec nechtěl šířit. O měsíc později shrnul lapidárně: „*Oba pánové jsou opět plně schopni služby a opět nejlepší přátelé.*“¹⁹⁾ Když se na jaře roku 1864 vlastně už zcela jiný Ludwig – ženatý muž, plukovník s bojovou zkušeností – dostal opět do dnes již blíže neidentifikovatelného souboje ve Vídni, poslal mu jeho otec dlouhý dopis téměř celý plný výčitek. Ty se ale v drtivé většině netýkaly souboje samotného. Starý princ Gustav byl rozčarován tím, že se mu syn v kritické chvíli vyhnul, poslal mu pouze telegram a odejel přímo za svou manželkou na Červený Hrádek. Vyvolal tak představu, jak se později ukázalo našťastí mylnou, že protivníka v souboji smrtelně zranil a je nucen se uchýlit za hranice.²⁰⁾ Ohledně souboje samotného naopak princ Gustav připustil:

19) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

20) Podle tehdy platného trestního zákona byl souboj trestný i v případě, že nikdo z účastníků nebyl zraněn. To se trestní sazba měla pohybovat mezi 6–12 měsíci. Pokud byl kterýkoliv z účastníků zraněn, mohl být stanoven trest v rozmezí 5–10 let, pokud v důsledku souboje došlo k úmrtí, byla trestní sazba 10–20 let žaláře. Bez trestu mělo takové jednání zůstat jenom v případě, že sice vyzvání na souboj padlo, ale ten se nakonec neuskutečnil. Trestní zákon o zločinech, přečinech a přestupcích z 27. 5. 1852, hlava 19, §§ 158–165. Jak patrně z uvedeného, mnohdy se kauza vůbec k soudu nedostala.

„Vím velmi dobře, že v našem stavu a rodu, zvláště ve vyšších hodnostech, se občas dostáváme do situace, kdy je třeba čest bránit se zbraní v ruce.“²¹ Vzápětí však synovi připomněl povinnost ještě závažnější: „Když jsem byl sám na světě, přišlo mi něco takového zcela pochopitelné. Ale ty máš svatou povinnost manžela a otce, takže nemáš právo ohrožovat existenci těch, za které jsi zodpovědný.“²² Ačkoliv právní řád té doby souboje považoval za delikt, jak u pluku, tak v rodině byly považovány za přípustné, za určitých okolností dokonce oprávněné. Pokud ovšem jejich důsledky nepřesáhly určitou míru. Ať už řešily cokoliv, vždy šlo o krajní řešení. Společensky i lidsky. Ačkoliv Ludwigovo jednání bylo vždy charakterizováno jako korektní a zdrženlivé, uměl se prý pohoršit. Jeho vlastním pohledem to spíš byla obrana cti své a svého rodu. Na obojím si velmi zakládal.

Pro Ludwigovu vojenskou kariéru mělo zásadní význam hnutí z let 1848–49. Stál v řadách pravidelné armády v kyrynsnickém pluku č. 5 Auersperg, který zůstal na císařské straně. Princ Ludwig neměl svými názory blízko k jakékoliv identifikaci s novodobým národem. Navíc byl příliš nízkým důstojníkem nato, aby osobně řešil rozpor přísahy, když politická situace mohla být hodně složitá. Zato přímo v hranicích monarchie vznikla příležitost pro regulérní válečnou zkušenost, která jeho generaci zatím chyběla. Bylo mu pětadvacet a mohl se bit, ne jenom v soubojích. V říjnu 1848 byl ve Vídni, ovšem kyrysníci zůstali pro tentokrát v rezervě.²³

Od konce října už následovalo polní tažení do Uher, byť operační armáda se formovala celý listopad. Na uherské straně zůstala část regulérní armády, včetně svých důstojníků. Tyto oddíly nebyly začleněny do domobrany, mezi honvédské pluky. Dokonce si ponechaly původní uniformy. Což na bojišti následně čas od času působilo zmatek.²⁴ Mimo ně však tito vojáci stavěli především na tezi legality moci uherské revoluční vlády. Řešili tím problém vlastní vojenské přísahy.²⁴ Nicméně na počátku zimy se maďarské vojsko ocitlo v obklíčení ze tří stran: od severu útočil generál Schlick z Haliče, na jihovýchodě a jihu se k ofenzivě přidaly další

21) MZA Brno, G204, inv. č. 195, dopis z 20. 6. 1864.

22) Srážky i bitvy svého syna si princ Gustav pečlivě zaznamenával podle dopisů, které mu Ludwig z tažení posílal. MZA Brno, G204, inv. č. 252, inv. č. 175.

23) LENDVAI, Paul: *Tisíc let maďarského národa*, Praha 2002, s. 192; s odkazem na DEÁK, István: *Der K. (u) K. Offizier 1848–1918*, Wien-Köln-Weimar 1991.

24) WANDY CZ., Piotr S.: *Střední Evropa v dějinách od středověku do současnosti*, Praha 1998, s. 151–153.

císaři věrné oddíly, od západu v tuto chvíli úspěšně postupoval Alfred Windischgrätz.²⁵⁾ Shodou okolností se Auerspergovi kyrysníci (a tím i princ Ludwig) dostali do ostrého, ale vítězného střetu s nepřítelem právě 1. prosince 1848,²⁶⁾ když v Olomouci převzal vládu František Josef I. Ve jménu nového vrchního velitele se rakouské vojsko vítězně střetlo s hlavní částí uherské armády před Budínem.²⁷⁾ Uherská ozbrojená moc pak hlavní město vyklidila a úřady se většinou přesunuly do Debrecínu. Císařský vrchní velitel Windischgrätz dokonce odeslal do Olomouce hlášení o potlačení uherského povstání. Což ovšem nebyla v daný moment pravda ani z politického ani z vojenského hlediska. V čele uherské armády proti císaři stál aktuálně Artúr Görgey,²⁸⁾ který zbývající oddíly vedl „na sever“ a doslova proklíčkoval před pronásledovateli na východ země, kde se formovaly nové oddíly. Naopak v Sedmíhradsku se generálu Bemovi celkem dařilo, ustupovaly dokonce i některé ruské oddíly, které sem dorazily na pomoc císařské straně. Görgeyova armáda se však musela kromě jiného potýkat i s jistou nedůvěrou vlastních důstojníků, z nichž část nelibě nesla politickou radikalizaci situace v Uhrách. Kroky, kterými tomu mělo být zabráněno, však nakonec způsobily odvolání uherského vrchního velitele. Jeho nástupce Henrik hrabě Dembiński ovšem vedl uherské vojsko k porážce v bitvě u Kápolny 26. a 27. února 1849.²⁹⁾ Do čela armády se následně opět vrátil Görgey a hlavní uherské síly pod jeho velením zahájily sérii vítězných bitev v prostoru mezi Tisou a Dunajem. To vedlo na straně rakouského císaře k výměně Windischgrätze za generála Ludwiga Weldena. Ani to však okamžitě k úspěchu nepomohlo. Uherské pluky obsadily Komárno a Vác, zaútočily na Pešť a obklíčily Budín. Rakouské síly ustupovaly, ale nebyly pronásledovány. Vyhlášení uherské nezávislosti ze 14. dubna 1849 se bojujících jednotek dotklo svými důsledky. Byl to spouštěcí mechanismus, který na jedné straně rozhýbal Rusko k faktické pomoci Rakousku a na druhé

25) LENDVAI: *Tisíc let maďarského národa*, s. 191.

26) MZA Brno, G204, inv. č. 252, inv. č. 175.

27) KONTLER, László: *Dějiny Maďarska*, Praha 2001, s. 232–236.

28) Narozen 30. 1. 1818, Toporec, dnes okres Kežmarok, Slovensko, zemřel 21. 5. 1916 Visegrád, dnes Maďarsko. Vzděláním chemik, jehož vojenská kariéra byla velmi krátká, ale oslnivá. Před popravčí četou v jejím závěru ho zachránily intervence ze zahraničí. Je považován za geniálního стратега a statečného velitele. Pro novodobou maďarskou národní identifikaci i maďarskou historiografii je permanentním tématem i sto let po smrti. LENDVAI: *Tisíc let maďarského národa*, s. 198–211; *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Bd. 2, Wien 1959, s. 17.

29) KONTLER: *Dějiny Maďarska*, s. 232–236.

straně umlčel většinu možných odpůrců takového postupu na evropské politické scéně. Dříve, než se ovšem ruské ozbrojené sbory daly skutečně do pohybu, podařilo se uherským silám 21. května dobýt zpět Budín. Na oslavy však nebyl čas: bylo dobojováno v severní Itálii a tamní vrchní velitel Julius baron Haynau měl volné ruce k pochodu proti uherskému vojsku a navíc posilu v ruských plucích generála knížete Ivana Fjodoroviče Paskeviče. Další společné rakousko-ruské tažení rozbilo všechny tři části uherských ozbrojených sil a skončilo bitvou u Temešváru 9. srpna 1849. Görgey bezpodmínečně kapituloval 13. srpna 1849 u Világose, ovšem vzdal se Rusům, nikoliv Haynauovi. V konečném výsledku to bylo ovšem lhostejné. Následné sankce stejně organizoval generál Haynau, který si na jižních bojištích vysloužil přezdívku „hyena z Brescie“, a které měly „*Maďarům nahnat strach z revolucí na sto let dopředu*“.³⁰⁾ Vrchní velitel Görgey sice nebyl postaven před popravčí četou, ale do Uher se mohl, po internaci v Klagenfurtu, vrátit až v roce 1867.³¹⁾ Minimálně třináct velících generálů honvédské armády však za službu v uherské domobraně a bojové aktivity proti rakouské armádě popraveno bylo.³²⁾ Z bývalých důstojníků habsburské armády ve službách maďarské revoluční armády bylo před soud postaveno dalších 24 generálů, ale žádný z nich už nebyl popraven.³³⁾ Haynau si však vlnou teroru přízeň vlastního vladaře nevyšloužil. V roce 1850 byl penzionován, částečně na nátlak diplomatických kruhů a protestů mezinárodní veřejnosti.³⁴⁾

Celkem bylo princ Ludwigovi v tomto tažení započítáno sedm srážek a osm regulérních bitev, včetně obléhání a dobytí pevnosti Raab. Na základě toho mu byl v říjnu 1849 udělen vojenský záslužný kříž. Právě od tohoto tažení byl pokládán za muže schopného velmi dobře velet i vést mužstvo, strhávat je svým nadšením a udržovat dobrého ducha, ale i vyžadovat disciplínu a mužnost. Kromě toho se všem jevil jako odvážný až chladnokrevný, připravený ke všemu, co bylo smělé a odhodlané. Ovšem obecně ve služebních záležitostech mimo bojiště uměl zachovávat klid a rozvahu. V dalším období k těmto charakteristikám ještě přibyla schopnost postarat

30) Tamtéž, s. 236.

31) Tamtéž, s. 232–236.

32) „*13 mučedníků z Aradu*“, popravených (devět z nich bylo dokonce oběšeno, zbývající čtyři zastřeleni) ve výroční den zavraždění ministra války hraběte Latoura 6. října 1849, se stalo pojmem, ba přímo legendou. LENDVAI: *Tisíc let maďarského národa*, s. 196.

33) Tamtéž, s. 197.

34) KONTLER: *Dějiny Maďarska*, s. 239.

se o velký vojenský útvar jak v poli, tak na posádce: „*pronikavý velitel, věrný druh ve zbrani, způsobilý kavalérista*“.³⁵⁾

Po polním tažení se zrychlil Ludwigův hodnostní postup. Od roku 1851 byl prvním rytmistrem a od 18. června 1852 majorem kyrysnického pluku č. 5. V roce 1853 byl dekorován řádem svatého Vladimíra čtvrté třídy a zároveň přeložen k dragounskému pluku č. 6 Ficquelmont.³⁶⁾ U tohoto pluku zůstal až do roku 1856. Pak byl povýšen na podplukovníka a zároveň přeložen k husarskému pluku č. 9 Franze Liechtensteina. Právě tento pluk měl svou posádku v Pardubicích. Princ Ludwig tu zůstal až do podzimu 1859, kdy s plukovníckou hodností přišlo i další přeložení.³⁷⁾ Tentokrát k dragounskému pluku č. 4. Následně přišlo ještě ocenění v podobě jednoho z hesenských řádů, kterým sice nebyla řada vojenských vyznamenání pro prince Ludwiga ukončena, ale to úplně poslední dostal až posmrtně.³⁸⁾ Zřejmě v důsledku reorganizace jezdeckta se potom ocitl bez pevného přidělení, v disponibilitě. Mezi léty 1861–63 se ještě stal velitelem kyrysnického pluku č. 3, ale to bylo jeho poslední plukovní velení v kariéře.³⁹⁾ Další léta prožil sice stále ve svazku armády, ale jako neustavený plukovník dílem ve Vídni, dílem v Praze. Nic na tom nezměnila ani válka v Dánsku, jak bude dále ukázáno. Teprve pro potřeby prusko-rakouské války v roce 1866 se nechal znovu aktivovat do pole. Byl přidělen ke štábu I. armádního sboru.⁴⁰⁾

Právě „pardubické“ období přineslo princovi dostatečně prestižní a zároveň stabilizované postavení, takže mohl naplnit další z očekávaných povinností. V září 1857 se v Praze oženil s Gabrielou hraběnkou Trauttmannsdorf-Weinsbergovou,⁴¹⁾ o 17 let mladší bohatou nevěstou, která následně společným dětem zajistila zajímavé dědictví, mj. velkostatek

35) MZA Brno, G204, inv. č. 252.

36) *Militär- Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1853, s. 908, 927.

37) MZA Brno, G204, inv. č. 175.

38) Hessischer eiserner Helm- Orden. *Militär- Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1861–1862, s. 368.

39) *Militär- Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1861–1862, s. 368.

40) Sestaveno podle *Militär- Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1843–1867; MZA Brno, G204, inv. č. 175 a 252.

41) Marie Gabriela, v rodině obecně zvaná Jelly, 1840–1923. <<http://www.geneall.net/D>>, heslo Hohenlohe-Langenburg [cit. 2011-10-10]. Publicistickým způsobem o ní podrobněji BEČVĀR, Michal: *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném hrádku, Hohenlohové v Čechách, na Moravě a v Rakousku*, Chomutov 2011.

Červený Hrádek u Jirkova v severních Čechách. Za necelých devět let manželství se jim narodily tři dcery a tři synové. Nejmladší z nich Karl Friedrich Leopold přišel na svět necelé tři měsíce před otcovou smrtí.⁴²⁾ Princ Ludwig se celkem pochopitelně dětem příliš nevěnoval, ale vnímal je velmi pečlivě a především dcerkami se doslova pyšnil. Když ani ne roční Gabriela začala sama chodit, právě tak jako když pětiletá Mitzi absolvovala svůj první dětský ples: „... dostala roztomilou toaletu, tančila, a když se dlouho žádný tanečník neobjevil, tak si nějakého našla sama...“⁴³⁾ Na starších chlapcích rozpoznával rozdílnost osobností: „*Fredi na procházkách pochoduje velmi dobře a zdatně, Max je mnohem méně veselý a živý, než jeho starší bratr, je pomalejší a těžkopádný v učení se čehokoliv*“⁴³⁾

Když skončila válka v Uhrách, zůstal tu princ Ludwig následující roky se svým plukem. Teprve přeložení k 9. husarskému pluku ho vrátilo zpátky do Čech. Pluk, nosící tradičně černé čáko, temně zelený kožich a dolman a karmínově červené jezdecké kalhoty, se sem ovšem vrátil posádkou už o dva roky dříve. Tak často zmiňovaný kníže Franz Liechtenstein byl ovšem v úplně jiné pozici, než ve 30. letech. Ze skutečného plukovníka a velitele pluku se stal od roku 1849 jeho druhým majitelem.⁴⁴⁾ Historie tohoto pluku je však podstatně delší. Zřízen byl už v roce 1688 hrabětem Adamem Czoborem, kterého však už o rok později vystřídal hrabě Johann Pálffy. Řada majitelů,⁴⁵⁾ majících přímé vazby především na země svatoštěpánské

42) Marie Isabela Gabriela, v princových dopisech obvykle nazývaná Mitzi, narozená 1858, následně provdaná za Paula hraběte de Almeida. Gottfried Karl Josef narozený 1860, Max Karl Rudolf narozený 1861, Gabriela Marie Isabella, narozená 1862, následně provdaná za Engelberta prince Auersperga, Adelheid Marie Terezie narozená 1864, následně provdaná za Karla hraběte Chotka a Karl Friedrich Leopold narozený 11. května 1866. <<http://www.geneall.net/D>>, heslo Hohenlohe-Langenburg [cit. 2011-10-10].

43) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z roku 1863 a 1866.

44) Princ Ludwig začínal svou vojenskou kariéru rovněž v pluku Liechtenstein (5. švališerský), ale jeho majitelem byl Karl kníže Liechtenstein (1803–1871). Viz pozn. č. 15. Majitelem 9. husarského pluku byl Karlův starší bratr Franz (1802–1887). Oba byli synové vládnoucího knížete Johanna I. Josepha (1760–1836), ale jeho pluk po něm nepřevzal ani jeden z nich. Jejich nejstarším bratrem byl vládnoucí kníže Alois II. Joseph (1796–1858). Na rozdíl od prince Ludwiga vůči domu Hohenlohe-Langenburg šlo o přímé členy vládařské rodiny domu Liechtensteinů. O Liechtensteinech podrobněji např. SCHÖPFER, Gerald: *Klar und Fest. Geschichte des Hauses Liechtenstein*, Riegersburg 1996; <<http://www.geneall.net/D>>, heslo Liechtenstein [cit. 2012-10-12].

45) Od roku 1700 Ladislav Ebergényi, od roku 1724 Georg Emerich hrabě Czáky de Kéresztszegh, od roku 1741 Franz hrabě Nádasdy, od roku 1783 Johann hrabě Erdödy. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1858, s. 443–444.

koruny, byla přerušena až v roce 1806, kdy se majitelem pluku stal hrabě Johann Maria Philipp Frimont, kníže Antrodocco.⁴⁶⁾ Po jeho smrti pluk získal Georg von Wieland. Jako první majitel však působil jenom rok. V roce 1833 byl pluk „na věčné časy“ přejmenován na husarský pluk cara Mikuláše I. Tím se dosavadní majitel musel odsunout do pozice druhého majitele.⁴⁷⁾ A každý další už mohl být jenom druhým majitelem pluku, zato však faktickým. Car Mikuláš I. zůstal titulárním. Ve stejné pozici se ocitl i Wielandův nástupce princ Franz von und zu Liechtenstein. Ten navzdory změnám v legislativě⁴⁸⁾ zůstal formálním druhým majitelem pluku až do své smrti 31. března 1887.

V Pardubicích a jejich blízkém okolí se princ Ludwig v rámci svého přidělení zdržoval, jak už bylo zmíněno, mezi léty 1856–1859. Když se na začátku června 1856 představil v Pardubicích důstojníkům pluku, odjel do vykázaného erárního kvartýru do Přelouče. Na rozdíl od uherských zvyklostí si musel místnosti sám vybavit, protože v Čechách se každý důstojník stěhoval i se svým nábytkem. Princ Ludwig to ovšem řešil i za pomoci matky, která mu z Brna posílala především drobnější, ale potřebné věci, jako například svícný. Jenom prázdné stěny místností ho iritovaly, tak na ně nechal alespoň našpendlit své mapy. Princův pohled na Přelouč byl poněkud rozporný. Na jednu stranu oceňoval dobrou a lacinou kuchyni,

46) 1759–1831. Sloužil v jezdecktu habsburské armády od řadového vojáka z roku 1776 až po presidenta dvorské válečné rady v roce 1831. Prošel celými koaličními i napoleonskými válkami. Za osobní statečnost v bitvě u Caldiera v roce 1805 získal od arcivévody Karla nejenom hodnost polního podmaršálka, ale i vlastnictví husarského pluku č. 9. Nadále se pohyboval především na italských bojištích i ve správě rakouských území na Apeninském poloostrově. Velel rakouským sborům během intervenčního tažení proti Neapolsku v letech 1820–21 a za to dostal od neapolského krále Ferdinanda titul knížete z Antrodocca spojený s finanční rentou. Následně se stal velícím v Lombardsko-benátském království a stihl ještě zasáhnout proti nepokojům v Modeně roku 1831. Jmenování prezidentem dvorské válečné rady ve stejném roce jej přivedlo zpátky do Vídně, což ovšem už nevydrželo jeho zdraví. Zemřel v závěru téhož roku. *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Bd. 1, Wien 1957, s. 368–369; REGELE, Oskar: *Der österreichische Hofkriegsrat 1556–1848*, Wien 1949.

47) Jestliže získal kterýkoliv pluk konstantní pojmenování, byl ustanoven druhý majitel. To se dělo i v případě, že konstantním jménem se stalo jméno aktuálního majitele pluku. FUCÍK, Josef: *Válka 1866, Běda poraženým*, Praha-Litomyšl 2012, s. 310.

48) Pozice majitele pluku už nebyla zahrnuta do nového branného zákona z roku 1868. Tradice však v habsburské armádě pokračovala až do světové války, bez ohledu na ztrátu opory v zákoně.

kteřá mnohdy předčila stravu z pardubických hostinců, právě tak jako blízko kvartýru se nacházející stáje pro koně, které byly prostorné a pro zvířata pohodlné,⁴⁹⁾ navíc s personálem, který přespával přímo v nich. Také zdejší Labe ho potěšilo: dalo se v něm plavat, byť především v letním období bývalo vyschlé a místa pro plavání bylo třeba hledat uprostřed řeky. Na druhou stranu v Přelouči neměli k dispozici jízdárnu, takže veškerá cvičení mohla probíhat pouze na obecním pastvině, což nedávalo možnost manévrovat ve velkých formacích, koně se „brodili vším možným“, a pokud půda příliš vyschla, muselo se jezdit opatrně. Město jako takové v jeho očích neuspělo: „*Přelouč je nezajímavé město, nazývá se městem, ale je více vesnicí.*“⁵⁰⁾ Naopak Hradec Králové, kam ho povinnosti pravidelně zaváděly, si vysloužil o něco málo lepší hodnocení: „*Když jsem byl jako nadporučík u Hardegga, leželi jsme v Hradci Králové, tahle stanice teď patří k Pardubicím. Hradec Králové se poněkud změnil, tu a tam cosi zkrásnělo, stává se přátelštějším místem.*“⁵¹⁾ Je však třeba vzít v úvahu, že princovi se líbily nové stavby víc, než jakkoliv významná památka. Tak například velmi kladně hodnotil změny, ke kterým došlo na chlumeckém zámku. Považoval ho za elegantní sídlo. Ovšem největšího obdivu byl podle princova mínění hoden harrachovský Hrádek u Nechanic: „*Zámek Hrádek, který hrabě Harrach nechal stavět před 16 lety, je teprve teď zcela hotov. A je nejkrásnější v monarchii. Je postaven v anglickém tudorovském stylu a zařizen v duchu 16. století, částečně za použití dobových předmětů, až po maličkosti. Mě se víc líbí gotický styl se špičatými lomenými oblouky a klenbami, než renesance, která přináší do místností množství tapet a dřevěných ostění. Nádherná je na Hrádku kaple, jednoduše goticky stavěná. Rovněž stáje. Poloha zámku na mírně vyvýšenině s rozhledem uprostřed obory je skvostná.*“⁵²⁾ Podobný postoj ostatně zaujal i během návštěvy Paříže, kdy za nejkrásnější považoval novostavbu kostela svatě Clotildy. Ostatní kostely „včetně Notre Dame, se totiž nachází v naprosto skandální stavu.“⁵³⁾ Stejnými parametry hodnotil i změny, ke kterým během jeho života docházelo ve Vídni. Dokonce novou výstavbu akceptoval natolik, že se rozhodl změnit vídeňský byt a pořídit si bydlení právě v ni.

49) Princ za výhodu považoval, že se zvířata v dřevěných boxech mohla volně pohybovat.

50) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 8. června 1856.

51) Tamtéž, dopis z 12. srpna 1856.

52) Tamtéž, dopis z 1. 11. 1856.

53) Tamtéž, dopis z 19. 8. 1861.

Erární důstojnický kvartýr a Přelouč princ Ludwig opustil už na podzim 1856. Po letních společných manévrech jízdy u Kolína se vojáci znovu rozptýlili a Ludwig si našel byt přímo v Pardubicích. Považoval ho za pohodlný a byl tak velký, že se do něj následně vešla i manželka Gabriela a prvorozená dcerka Mitzi.⁵⁴⁾ Nestal se však pro prince i jeho nově budovanou rodinu pevný středobodem, ke kterému by se vraceli. Byl jen jednou z mnoha možností, kde pobývat. Měli k dispozici byt ve Vídni, dost pevně zakotvili u Gabrieliny babičky a následně matky na Červeném Hrádku, pobývali v Herálci, právě tak jako u Ludwigových rodičů v Brně či provdané sestry v Batelově. K tomu přibyl ještě zděděný dům v Praze. Především princ Ludwig působil dojmem, že je neustále „na pochodu“. Pár týdnů na jednom místě už bylo třeba považovat za dlouhý pobyt. Ačkoliv sám deklaroval, že je nejspokojenější na jednom místě, na jízdně u svých koní a v nejbližším okolí (to když jeho důstojnický kolega odejel nakupovat arabské koně až do Bejrútu), ale skutečný životní styl tomu neodpovídal. Do pardubického bytu se však pravidelně s Gabrielou vraceli každý rok na podzim, když začaly hony a zůstávali po většinu podzimní lovecké sezóny, někdy až do počátku prosince.⁵⁵⁾ Míjel je tedy „jednotvárný život venkovského města“,⁵⁶⁾ kterým žily Pardubice přelomu padesátých a šedesátých let 19. století větší část roku, a naopak nedostávali se do problémů při shánění bytu v dostihové a lovecké sezóně, o kterém referovaly dokonce i Pražské noviny: „*město se honosí několika úpravnými hostinci, ale na dostihy to nestačí*“.⁵⁷⁾

Život podplukovníka se v Pardubicích dělil mezi jízdnaru, přehlížení podřízených útvarů, manévry všeho druhu, důstojnické návštěvy, bály a večírky, případně oblíbené plavání. K osobě svého nového plukovníka Karla Zaitzka se princ Ludwig vyjadřoval zprvu velmi obezřetně s tím, že jde o muže velmi zdvořilého a přátelského, ale nejenom na něj dělá dojem, že mu nic nejde od srdce. Nadále proto bude třeba si držet přiměřený odstup. Nakolik byl takový postoj dán tím, že Zaitsek nepatřil do stejné společenské vrstvy, a nakolik šlo skutečně o hlubší nesoulad obou mužů, nelze spolehlivě určit. Následně však princ Ludwig odtažitý přístup k plukovníkovi celkem jistě alespoň částečně změnil. Jednak proto, že zimní službu realizoval jako „*mírnou*“, takže pánové měli dost času věnovat se

54) Tedy Marie Isabela Gabriela.

55) Za současného stavu bádání se nedaří blíže identifikovat, kde se princův byt nacházel.

56) Pražské noviny, 9. 10. 1859.

57) Pražské noviny, 14. 10. 1858.

vlastním koním, případně i jiným zálibám. Na druhou stranu, když bylo třeba začít úřadovat a vypracovat příslušné konduktní listy, zorganizoval plukovník takové zapojení všech zainteresovaných do věci a přinutil je k takovému pracovnímu nasazení, že nutná kancelářská práce bylo hotová během 14 hodin. To princ Ludwig hodnotil kladně ve srovnání s více než dvojnásobnou dobou, kterou stejným úkolem trávili u jeho předcházejícího pluku.⁵⁸⁾

Vyšší nadřízené, než byl velící plukovník, potkávali vojáci zřídka. Většinou při společných manévrech různě velkých útvarů, nebo speciálních přehlídkách. Pardubice byly v tomto směru poněkud výjimkou. Jako sídlo pluku ležící na železnici, která spojovala Vídeň s českým zemským hlavním městem, byly obligatorním místem oficiálních zdravotních dvorských vlaků, ať už v nich seděl kdokoliv z císařské rodiny. Když po železnici projel vlak s císařem, museli si toho všimnout úplně všichni. Pro plukovníka to znamenalo být přítomen v parádní uniformě na peroně i v případě, že vlak vůbec nezastavil. Princ Ludwig se s císařem za svého pardubického působení setkal také, ale odbyl to konstatováním, že se nepotřeboval představit, protože císař si ho pamatoval.⁵⁹⁾

Nemalý díl času zaujímaly také společenské aktivity jdoucí mimo plukovní či vůbec vojenský okruh, především do společnosti šlechticů majících své zámky v dosahu Pardubic. Princ Ludwig tedy celkem pilně „jezdil do Slatiňan“, tedy navštěvoval Auerspergy. Podobně do Častolovic, Chlumce, později i Hrádku u Nechanic. Týkalo se to především doby honů, ale společnost se scházela i jindy a bavila se i jinak. V Chlumci například s oblibou provozovali zimní jízdu na jednomístných saních, které se zapřahaly za sebe a celá dlouhá řada pak dostala koňský potah. Při jízdě ne všichni jezdci udrželi saně ve správné poloze a sebe na nich. Vyvážet se ve sněhu bylo v tomto kontextu považováno za zvlášť zábavné.

Nezahálel ve společenském smyslu ani v Přelouči a v Pardubicích, i když zábavy v prostředí pluku měly nesporně poněkud jiných charakter, než ty na okolních šlechtických zámcích. Ačkoliv bály a taneční večírky se téměř vždy odehrávaly v Pardubicích a důstojníci dislokovaní po okolí na ně jezdili, princ Ludwig zaznamenal i jeden, který uspořádali v nádražní restauraci v Přelouči. *„Zrekvírovali jsme část plukovní hudby, takže se tančilo od devíti do pěti s jedinou přestávkou. Pivo a víno bylo místní. Všichni byli*

58) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z roku 1856.

59) Stalo se na začátku srpna 1856. Tamtéž, dopis z 6. srpna 1856.

ve správné formě, i uherské vášně měly správnou výši.⁶⁰⁾ V Pardubicích byl ihned od počátku pro důstojnické plesy využíván sál Odeon, který byl k Veselce přistavěn v letech 1857–58.⁶¹⁾ Plukovní poddůstojnický ples v únoru 1859, který princ Ludwig považoval za tak důležitý, že kvůli němu odřekl i účast na bále v Praze „u Auerspergů“, byl přístupný široké veřejnosti a také hojně navštíven. Přítomné, mezi nimiž nechyběly ani pozvané komorné a panské manželky důstojníků (i Jelly poslala svou panskou, protože pro ni dostala pozvánku), pobavil mj. i kostýmní průvod s výjevem ze starodávného uherského verbování, cikánská hudba a podobně.⁶²⁾

Na podzim přibýly k obvyklým činnostem a zábavám pánů a dam také dostihy a lovy. Pro prince Ludwiga to mnohdy znamenalo souvislou řadu dní, ve kterých se vytrvale jezdilo na koních, střelilo, večer tančilo a mezi tím usilovně cestovalo vlakem i koňmo na místo dalších lovů. Společnost se při nich dost lišila od společnosti scházející se na parforsních honech, ale někteří pánové patřili do obou okruhů. V lovecké společnosti místní šlechty se pravidelně střídali například bratři Max a Emil Fürstenbergové,⁶³⁾ Jaroslav Šternberk,⁶⁴⁾ mnohdy se svým zetěm Karlem Hohenlohe-Bartensteinem,⁶⁵⁾ Hans a Taffi Kinský,⁶⁶⁾ Auerspergové. A také baron Zedtwitz,

60) Tamtéž, dopis z 12. 8. 1856. Je pravda, že v té době byl princ Ludwig ještě svobodný. Později z jeho korespondence podobné popisy mizí, což ale nutně nemusí dokazovat, že se srovnatelných zábav neúčastnil. Jen s otcem písemně řešil jiné problémy.

61) SAKAŘ: *Dějiny města Pardubic*, s. 220–221.

62) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 15. 2. 1859.

63) Maxmilián Egon I. kníže Fürstenberg (1822–1873) a jeho mladší bratr Emílio Egon princ zu Fürstenberg (1825–1899). <<http://www.geneall.net/D/>>, heslo Fürstenberg, [cit. 2012-10-12]. Princ Ludwig s nimi byl spřízněn přes osobu své matky.

64) 1809–1874. Jeho dceru Rosu Karolinu (1836–1918), provdanou za Karla Hohenlohe-Bartensteina, zmiňuje jako jednu z aktivních jezdkyň parforsních honů Miloš Svoboda.

65) 1837–1877. Byl po matce spřízněn s Auerspergy, takže měl blízko k tomuto okruhu šlechticů nejen prostřednictvím své manželky. Naopak s princem Ludwigem Hohenlohe-Langenburg by se ke společným předkům dopracovali až velmi hluboko v minulosti. Pokud však dobový lovecký záznam mluví pouze o Hohenlohovi, minimálně mezi léty 1856–1866 není bez další specifikace rozlišení mezi oběma pány jednoduché. Častokrát se vyskytovali na stejných akcích. <<http://www.geneall.net/D/>>, heslo Hohenlohe-Bartenstein, [cit. 2012-10-12].

66) Octavián Kinský (1813–1896) a jeho mladší bratr Johann Kinský (1815–1868). <<http://www.geneall.net/D/>>, heslo Kinsky/Vchynski, [cit. 2012-10-12].

kterého princ Ludwig jmenovitě uvedl mnohde, ale vždy až na úplný závěr a mimochodem. Přitom k němu nemohl mít zvlášť odtažitý vztah, protože při vídeňských pobytech naopak často neodmítl jeho společnost při vyjíždkách koňmo do Prátru.⁶⁷⁾

Patrně úplně první parforsní hon, kterého se princ Ludwig zúčastnil, proběhl v říjnu 1856. Byl jím tak nadšen, že v dopise nelenil vypsát společnost, byť jmenovitě jenom tu, kterou považoval za sobě alespoň trochu rovnou: Max a Emil Fürstenbergové, generálové Clam,⁶⁸⁾ Mensdorff a Holstein, plukovník Zaitsek, celkem 16 jezdců. Při nádherném počasí a ideálně měkké půdě jelen po dvou a půl hodinách utekl do selského dvora, byl lapen až v kuchyni a nezraněn odvezen „domů“. Princ jel na svém vojenském koni, kterého obvykle označoval „*můj starý dobrý Hector*“, zřejmě nezvyklém podobnému výkonu. Byl s ním však nadmíru spokojený. Především proto, že se po celou dobu držel psí smečky, byl jistý ve stoupání a zvlášť v lesích. „*Jízda lesem je při tomto lovu opravdu nebezpečná. Překážky pro skok jsou naproti tomu sice četné, ale přesto zanedbatelné. Vysoké skoky téměř žádné a všechny ploty a zdi mají dvířka. Je celkem jedno, jak schopný kůň jede, protože je velmi jednoduché skočit do některého z četných malých příkopů a překotit se.*“⁶⁹⁾ V roce 1856 ovšem sezóna skončila vlivem velkých mrazů už 16. listopadu.

Princ Ludwig se tedy stal členem honební společnosti v době, kdy se baronu F. Zedtwitzovi podařilo obnovit zdejší parforsní hony,⁷⁰⁾ vytvořit novou honební společnost a dát znovu práci smečce speciálních psů.⁷¹⁾ Ačkoliv je obvykle uváděno, že do honební společnosti patřili i důstojníci z „pardubického“ pluku, ve druhé polovině 50. let to zřejmě tak úplně neplatilo. V literatuře uváděný hrabě Gundakar Wurmbrand nepatřil mezi důstojníky 9. husarského pluku.⁷²⁾ Naopak jistě do honební společnosti

67) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z roku 1866.

68) Šlo o Eduarda hraběte Clam-Gallase (1805–1891), který se nakonec jako polní zbrojmistr neslavně zapsal na českém bojišti roku 1866. Zajímavě jeho osobu hodnotí Josef Fučík v dále citovaném díle. Obecně ale tito muži patřili do armádních špiček aktuálně působících v rámci Čech.

69) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis ze 14. listopadu 1856.

70) Za jejich zakladatele je tradičně považován Franz Liechtenstein už ve 40. letech 19. století. Podrobněji o tom SVOBODA, Miloš: *Pardubické parforsní hony*, Pardubice 2003.

71) SVOBODA, Miloš: *100 ročníků Velké pardubické steeplechase*, Praha 1990, s. 10–11.

72) Velel pluku č. 8, který měl štáb v Poděbradech.

a zároveň k pluku náležel již zmiňovaný plukovník Karl Zaitzek⁷³⁾ a také málo uváděný major Heinrich hrabě Pappenheim. Z dopisů prince Ludwiga vyplývá, že obvyklé konstatování o „důstojnících 9. husarského pluku“ je možná dost nadnesené. Těch totiž bylo relativně hodně: plukovník, podplukovník a dva majori, dále obvykle 9 rytmistů I. a 9 rytmistů II. třídy, 15–20 nadporučíků a stejný počet poručíků. Kromě toho kadeti a obvyklých pět mužů ve zvláštních štábních funkcích.⁷⁴⁾ Což mohlo být i 60 osob.⁷⁵⁾ Při jednotlivých honech však v 50 letech 19. století bylo málokdy účastno přes 20 osob. Ne vždy je ve svých dopisech princ Ludwig vyjmenoval všechny, ale vždycky pro sebe vnímal jenom společnost jemu rovnorodou. Obecně pak honební společnost charakterizoval následovně: „*Nejezdí víc než 10–12 jezdců, buď ze zámků v blízkém okolí, nebo jsoucích na návštěvě. Všichni tu však mají byt i stáj.*“⁷⁶⁾ K těm vzdálenějším počítal například i knížete Taxise se syny, kteří přijeli až z Litomyšle. Naopak plukovník Karl Zaitsek byl zván i na běžné hony do pardubického okolí, takže se s ním princ Ludwig občas setkával i u Kinských, Auerspergů či Šternberků.⁷⁷⁾ Ze šlechticů v tomto období parforsní hony zcela jistě jezdili například již uváděný Jaroslav Šternberk s dcerou Rosou, Rudolf Liechtenstein, hrabě Georg Stockau, Egon Thurn-Taxis, Emil Fürstenberg.⁷⁸⁾ Toto období parforsních honů ukončila válka v roce 1866. Zedtwitz rozprodal koně, ale místo v rakouské armádě nedostal, ačkoliv byla reaktivována řada důstojníků. Vrátil se do Vídně a dobrovolně ukončil život jedem.⁷⁹⁾ Tradice honů v Pardubicích pokračovala až po válce, ale toho už se Ludwig Hohenlohe-Langenburg neúčastnil.

73) Viz práce SVOBODA: *Pardubické parforsní hony*, s. 17; zde je ovšem tento Zaitsek (křestní jméno zde není zaznamenáno) uváděn jako nadporučík, což neodpovídá skutečnosti. Naopak v roce 1859 Karl Zaitsek odešel z Pardubic v generálské hodnosti. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1858, s. 443; MZA Brno, G204, inv. č. 175.

74) Pravidelně to v dané době byli plukovní kaplan, auditor, plukovní lékař, adjutant, účetní oficiál a zvěrolékař. Kromě toho měl pluk svého vídeňského agenta. *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1858, s. 444.

75) *Militär-Schematismus des österreichischen Kaiserthums*, Wien 1843, s. 328–329, Wien 1858, s. 443–444.

76) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 21. 10. 1856.

77) Tamtéž, dopisy z let 1856–1866.

78) SVOBODA: *Pardubické parforsní hony*, s. 15–18.

79) Svoboda uvádí, že jenom udělal to, co sliboval. Život bez koní si neuměl představit. Odejel na vyjížďku do Prátru, a když se kůň vrátil bez jezdce, našel ho v jednom z dunajských ramen. SVOBODA: *Pardubické parforsní hony*, s. 18.

Ludwig považoval parforsní hony spíš za sportovní disciplínu,⁸⁰⁾ než za skutečný lov. Nikdy se v dopisech nezminil, že by jelen byl v závěru skutečně skolen,⁸¹⁾ naopak několikrát zažil to, co na úplně prvním honu: zřejmě poměrně dramatický odlov zvířete, které uteklo do některého ze selských stavení a muselo být polapeno uvnitř. Ve všech případech bylo nezraněné odvezeno zpět do obory a tam vypuštěno.⁸²⁾ I on postřehl, že některé z honů byly v režii barona Zedtwitze velmi krátké.⁸³⁾ Ovšem nebylo to pravidlem. Měl příležitost jet i takový hon, který začal v Nemošicích, přebrodil Chrudimku, projel lesem k Labi, přes něj se dostal ke Kuněticím, odtud do Bohdanče, kde konečně zvíře zaběhlo do rybníka a hon skončil. Trval šest hodin, bylo třeba skočit z příkrého břehu Chrudimky a na opačné straně vyšplhat vzhůru. Proti tomu Labe bylo vlídné, voda sahala koním sotva po břicha a oni šli jako rozvodněným potokem. Přesto z 10 jezdců, kteří hon začínali, dojeli za úplné tmy domů pouze čtyři. Ludwig byl jeden z nich. Naopak o špatném výběru zvěře ke štvanici se nezminil nikdy.⁸⁴⁾

Pardubice se pro prince Ludwiga staly rovněž místem, odkud vyjížděl, jak už bylo podotknuto, na hony pořádané okolními šlechtici. Lovili především koroptve, bažanty, zajíce, srnce i jeleny, občas divoká prasata. Počty skolené zvěře, které princ ve svých dopisech uvádí, jsou poměrně neuvěřitelné. Součty zásahů všech střelců vždy překračují stovku. Osobní bilance prince Ludwiga je velmi často vyjádřena dvoumístným číslem.⁸⁵⁾

80) Avšak o tom, že by se účastnil dostihů, na které právě v této době pardubická obec postoupila místo pro závodní dráhu, se nikde přímo nezmiňuje. Pouze jednou letmo poznamenává, že se „účastnil důstojnické jízdy o cenu hraběnky Clamové a dojel jsem druhý na své klisně – ryzce Caroline“. MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 20. 10. 1860.

81) Princip parforsních honů popisuje např. DRMOTA, Josef: *Parforsní hony a lovecké štvanice*, Myslivost, červen 2006, dostupné na <<http://www.myslivost.cz/Casopis-Myslivost/Myslivost/2006/červen>>; MZA Brno, G204, inv. č. 175.

82) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z let 1856–1866.

83) Podle Svobody usiloval Zedtwitz o to, aby psi i koně byli co nejméně namáháni a on tím ušetřil co nejvíce ze subskripčních podílů za péči o ně. SVOBODA, Miloš: *Pardubické parforsní hony*, s. 17.

84) O tom se podle výpovědi některých dalších účastníků zmiňuje SVOBODA: *Pardubické parforsní hony*.

85) Například „v horách u Kamenice“ v revírech Vincence Auersperga bylo 11 střelců za jediný den schopno zastřelit 970 kusů zvěře. V Chlumci v revírech Kinských 16 střelců během tří dnů ulovilo 1 110 kusů, navzdory tomu, že první den sněžilo a na zpáteční cestě je potkala taková sněhová vánice, že se všichni museli držet těsně u pána domu (Oktaviána Kinského), aby v bílé tmě nezabloudili. V Častolovicích u Jaroslava Šternberka během dvou dnů pět

Přítom nikdy neopomněl zdůraznit, že v určitých revírech se některé druhy zvěře neloví, protože jsou na konkrétním místě vzácné.⁸⁶⁾ Na rozdíl od parforsních honů, při těch druhých se skutečně střílelo. Když se mu obzvláště dařilo, uvedl princ Ludwig v dopise otci i poměr mezi vypálenými střelami a skutečnými zásahy. „Dnešní lov 200 různých kusů divočiny od 10 střelců, z toho 2 srnci. Měl jsem štěstí, jeden z nich mi v lese přišel do rány. Trefil jsem ho tak dobře, že udělal kotrmelec jako zajíc a zůstal ležet. Dále jsem dostal 14 zajíců, všichni zůstali hned ležet. Způsobilo to, že jsem si nechal přestavět neobyčejně vzdáleně posazený zaměřovač na pušce. Lépe teď vidím, mohu lépe nabíjet i mířit.“⁸⁷⁾ Na jiném honu potřeboval na ulovení 39 koroptví, dvou bažantů a pěti zajíců celkem 190 výstřelů, což sám považoval za úspěch. Ve vymezeném přátelském okruhu přijal princ Ludwig pozvání na hon pokud možno vždy, ovšem preferoval méně početné skupiny lovců. Zvláště když se mezi lovci objevil například pražský místodržící nebo zemský velící generál Mensdorf-Pouilly, případně jiný vysoko postavený pán, nezbyvalo na pouhého podplukovníka, byť urozeného, tak výhodné místo a nemuselo se mu dařit.

Lovecká společnost bývala výhradně pánská, dámy se účastnily jen velmi ojediněle, většinou, když bylo příznivější počasí. Některé z nich byly přitom velmi dobré a zdatné jezdky, včetně manželky prince Ludwiga. Ta například jako jedna z dam jela po boku arcivévodý Wilhelma karusel ve Vídni v roce 1863. Princ Ludwig nepokrytě obdivoval císařovnu Alžbětu, její krásu a jezdecké umění. A jeho Jelly se jí v této chvíli hodně blížila.⁸⁸⁾ Na venkovských honech se však jenom naprosto výjimečně přidala mezi střelce a Ludwig nikde nezaznamenal, že by aktivně jela parforsní hon. Naopak večer, když se společnost opět sešla v domě hostitele, byl téměř pravidelně na programu tanec, ke kterému naopak byly dámy potřebné. Sice ne všichni pánové je s sebou na podobné cesty vždy brali (někteří je také neměli), ale prakticky vždy byly, kromě paní domu, k dispozici dcery nebo neteře hostitele v rolích tanečnic.⁸⁹⁾

lovců zastřelilo 400 zajíců a 150 bažantů. V Zásmukách se princ Ludwigu podařilo osobně za tři dny ulovit 68 zajíců, 4 bažanty a srnku. A tak dále a tak podobně.

86) Například v některých častolovických revírech proto nikdy nelovili zajíce, v heráleckých lesích nechávali odejít muflony.

87) Tak například vypadaly postřehy o honu v Chlumci nad Cidlinou v listopadu 1856. MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 14. 11. 1856.

88) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z února – dubna 1863.

89) Jelly však pilně navštěvovala pražské domácí plesy (nejenom v domech spřátelených aristokratů, ale třeba i ty, které pořádala její matka) i veřejně,

Když skončila honební sezóna, život se ztišil a zbýval čas i na klidnější vyjížďky či pěší procházky. V polovině února 1859 princ Ludwíg podobnou situaci v Pardubicích popsal následovně: „*Užíváme si krásného počasí, které v Čechách bývá v předjaří zřídka, chodíme na promenádu do zdejších lesů s jejich četnými písčiny, nyní zcela suchými, a světlinami tak vhodnými na procházky a vyjížďky. Ovšem zcela nevhodnými pro lesní hospodaření.*“⁹⁰⁾

Konec pardubického působení prince Ludwíga se nesl ve znamení jednak tušené a následně už rozhořelé války proti Francii a Piemontu roku 1859 a za druhé v očekávání povýšení plukovníka Zaitska do generálské hodnosti a z toho vyplývajícího uvolnění plukovníckého místa. Zatím co v lednu princ Ludwíg využíval „*klidu politického i v domě*“ a odjel i s manželkou do Brna navštívit otce, v únoru už nepochyboval o vypuknutí války. Přehléžel koně u pluku a podle rozkazu vyřazoval všechny starší 17 let. Zhruba od dubna 1859 byli pardubičtí husaři přesvědčeni, že je nasazeni v poli nemine. Jejich podplukovník měl podle předpisu nárok na vlastní doprovodný vůz a ten měl opravený, zabalený a připravený kdykoliv vyrazit. Kromě toho byl připraven i na variantu rychlého přesunu, kdyby se mu všechna zavazadla musela vejít na jediného doprovodného koně. Zároveň bylo patrné, jak při nedostatku ověřených zpráv fungovala fantazie na základě kusých informací dodaných z velmi nejistých a mnohdy i poněkud kuriózních zdrojů. Nejenom důstojníci přijíždějící z Prahy či Vídně, ale třeba také Ludwígová tchyně přijíždějící z Prahy do Pardubic za dcerou byla poslem „*zcela zaručených*“ informací, v tomto případě konkrétně o postavení armády na Rýně a zapojení pardubického husarského pluku do ní.⁹¹⁾ Na začátku června dokonce přestaly na chvíli docházet i Wiener Zeitung, zprávy o bitvě u Magenty a následně u Solferina se i do vojenských posádek dostávaly zvolna a jako těžko uvěřitelné. Pardubická obec se zavázala na vlastní náklady léčit 12 c. k. vojinů raněných na italských bojištích roku 1859.⁹²⁾ Dříve, než však došlo k té nejkrvavější bitvě celé téhle války, dostal princ Ludwíg konečně zprávu o svém povýšení na plukovníka a zároveň přeložení k dragounskému pluku č. 4. Ani s tímto

především ty na Žofině. Princ Ludwíg ji doprovázel, dokonce i na maškarní bály, byť tenhle druh zábavy neměl rád a masku oblékal jen s největším sebezapřením a zřejmě jenom kvůli ní. Jinak však tančil rád a kdykoliv k tomu byla příležitost.

90) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis z 15. 2. 1859.

91) Tamtéž, dopis z 6. 6. 1859.

92) Pražské noviny, 26. 7. 1859.

plukem se do pole nedostal, ale Pardubice jako místo svého přidělení opustil. Byť si tu však ponechal a v následujících letech se sem pravidelně vracel vždy na sezónu podzimních honů.⁹³⁾

Na rozdíl od otce, princ Ludwig neměl příležitost k tak dalekým vojenským tažením. Alespoň poněkud to nahrazoval soukromými „civilními“ cestami, které podnikal částečně společně s manželkou, částečně sám, jenom v doprovodu nezbytných sloužících. V létě 1861 se i s Gabrielou vypravili do Paříže. Nevynechali snad žádnou ze zdejších turistických pozoruhodností, nakupovali ve všech vyhlášených obchodních domech, každý večer trávili v některém z divadel. Jenom při stoupaní na věže nechávala Jelly svého manžela samotného. Opustila ho také na Martových polích, kde s nadšením a dalekohledem na očích sledoval přehlídku osobní gardy před císařem Napoleonem III. a švédským králem.⁹⁴⁾

Válečný konflikt s Dánskem v roce 1864 zastihl Ludwiga jako ustanoveného plukovníka, v podstatě mimo aktivní službu. Pokud vůbec uvažoval o možnosti nechat se aktivovat, pak mu záměr celkem jistě překazilo zranění. Není zřejmé co bylo příčinou, ale celé jaro nosil na pásce zlomenou pravou ruku. Teprve v polovině července začal rehabilitovat. A to už se na severu díky britskému zásahu schylovalo ke sjednání příměří.⁹⁵⁾ Princ Ludwig se sice chtěl doléčit v Teplicích, ale pak své plány radikálně přehodnotil. Možná k tomu přispěla celkem běžná společenská návštěva Karlových Varů, kam z Červeného Hrádku s manželkou zajížděli v podstatě pravidelně. Tentokrát se tam ale setkali a byli osobně představeni pruskému králi Vilémovi I. a těsně se minuli s kancléřem Otto von Bismarckem, který se vrátil do Berlína. Ludwig zřejmě usoudil, že by nebylo od věci si bojiště prohlédnout alespoň jako cestující a Teplice vyměnil za přímořské lázně Doberan.⁹⁶⁾ Tamní lázeňská sezóna začínala až v srpnu, takže měl

93) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z června 1859.

94) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy ze srpna 1861.

95) Podrobněji o tomto konfliktu např. BUSCK, Steen – POULSEN, Henning (edd.), *Dějiny Dánska*, Praha 2007, s. 181–184.

96) Od roku 1921 nesou pojmenování Bad Doberan. Založeny jako lázně meklenburským vévodou Friedrichem Franzem I. v roce 1793. Byť šlo o místo, které se v době Ludwigovy návštěvy rozvíjelo, stále ještě nemělo ani postavení města, ani sem nebyla vybudována železnice (1884, spojnice mezi Rostockem a Wismarem, do současnosti vede středem města jako turistická atrakce). Kvetly tu však dostihy i tanec, prosperovalo kasino. Zdejší zámek prince nezajímal, moře a slatiny naopak hodně. Blízké Heiligen Damm je dnes známější, ale v popisované době šlo o vesnici, která se na svůj rozkvět teprve chystala. <<http://www.bad.doberan.de>>, [cit. 2012-10-30].

podle původního záměru dost času nejenom k cestě přes Lipsko, Hannover a Hamburg, ale z Cuxhavenu se chtěl vydat i na ostrov Helgoland. Rozmluvit si to nedal ani otcem poukazujícím na ekonomickou stránku věci: nedaleké Teplice byly určitě levnější. Argumentoval sice účinností mořských lázní, ale za vším stála nepochybně zvědavost.⁹⁷⁾ Zdálo se, že zážitky z této cesty opravdu stály za to. Trvalo mu celých 14 dnů, než dorazil do zamýšleného cíle, lázní Doberan. Přitom neváhal navštívit kdejakou dosažitelnou pamětihodnost, včetně bojiště u Lipska, kde kdysi bojoval i jeho otec. Nejzajímavější pro něj ale zřejmě byly až severské přímořské oblasti, ve kterých se sice v té době pohybovalo relativně hodně lidí ze střední Evropy, ale jinak nešlo o obvyklou cestovatelskou destinaci. Ostrov Helgoland obeplul celý kolem dokola, ale přiznal, že jeho rudé skály jsou při příjezdu méně velkolepé, než si představoval. Zato koupání v moři se nemohl nabažit, využíval k tomu každou příznivou chvíli a místo během cesty. Také rybolov na moři si vyzkoušel. Princ Ludwig z Hamburгу přejel po pevnině do Kielu, kde byl zámek aktuálně přebudovaný na vojenský lazaret. Do oblasti však dorazil až po uzavření příměří, takže mu nic nebránilo navazovat kontakty nejenom s rakouskými námořními důstojníky a jejich pruskými spojenci, ale také s Angličany. Poté, co si ověřil, že jeho angličtina je v praxi použitelná, představoval se pouze jako plukovník kavalerie, bez uvedení jména, a nechával si britskými námořními důstojníky vysvětlovat fungování nejrůznějších lodních zařízení, včetně lodních děl, a užíval si i pohoštění v podobě sherry a námořnických sucharů. Navštívil mořské akvárium a zoologickou zahradu v Kielu, s rozkoší prožíval snídaň na terase nad mořem za doprovodu vojenské hudby a přítomnosti „*celého krásného světa*“ z města. Válka se zdála velmi daleko. Do poněkud jiné situace se princ Ludwig dostal při cestě na ostrov Als. Nalodil se na malý parník, který měl právo plout i pod dánskou vlajkou. Ten se potkal s dánskou válečnou lodí, která ho zastavovala nejprve slepým výstřelem, pak střílela sice mimo, ale naostro. Nakonec přehradila cestu a donutila parník zastavit. Dánského kapitána princ Ludwig popsal jako „*typický turecký obličej s povadlou pleť a rudými licousy*“, který mluvil dánsky a když na loď uviděl pruské vojáky, požadoval německy, aby ji ihned opustili. Na palubu se však následně vyšplhal jeden z dánských důstojníků a choval se velmi smířlivě. Prohlédl sice všem doklady, ale pomínil jak obchodníka, který měl v knoflíkové dírcce kabátu „*šlesvicko-holštýnskou stužku*“ a na klobouku pruskou kokardu, tak pruského důstojníka z lazaretu v Kielu,

97) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z července 1864.

který si „jako pravé berlínské dítě“ zapálil cigaretu a s klidem vyčkával, jak všechno dopadne. Parník nakonec mohl ve své cestě pokračovat i se všemi pasažéry na palubě. Princ Ludwig obyvatelstvo ostrova Als popsal jako smíšené německé i dánské, „ale jak jsem slyšel, rádi se dánského panství zbaví. Dánští vojáci tu nejsou oblíbení, rabují a mají na svědomí požáry. Prusové se zdají oblíbenější, dělají příznivější dojem svou nehranou veselostí“.⁹⁸⁾ Přesto si tu středoevropský cestovatel všiml válečných stop: původní mosty přes řeku byly strženy a nahrazeny provizorními, jeden už byl pontonový (a přechod přes něj byl zpoplatněn), druhý teprve provizorní z loděk. Teprve na konci července, o týden později než původně plánoval a přece včas, aby stihl začátek zdejší lázeňské sezóny, se princ Ludwig po své cestě „über Land und Meer“ dostal přes Rostock do Doberan a Heiligen Damm.⁹⁹⁾ Zdržení ani trochu nelitoval. Ruku po zlomenině mohl stejně tak dobře rehabilitovat veslováním a plaváním v rybníce v Červeném Hrádku, jako ve vlnách Mecklenburského zálivu v Doberan. Cílem ve skutečnosti nebyly mořské lázně, ale cesta k nim.

Vojenský konflikt mezi Rakouskem a Pruskem v roce 1866 přivedl štábního plukovníka jezdeckta Ludwiga Hohenlohe-Langenburga zpátky do pole. Nebylo to rozhodnutí jednoduché a přímočaré. Milovník růží a rezedy si už patrně trochu zvykal na klidnější život nejenom bez válečných událostí, ale i běžných vojenských povinností. V lednu toho roku učil dcerku Mitzi bruslit na zamrzlém rybníku v Červeném Hrádku a byl nadšený tím, jak jí to jde. V Praze pilně tančil na plesech a staral se o rodinné finance. Teprve na začátku dubna se přihlásil k povinnosti nechat se znovu aktivovat do pole v případě vypuknutí války, zajistil si – zřejmě poněkud mimo běžné pořadí¹⁰⁰⁾ – audienci u císaře a odejel do

98) Princ Ludwig opravdu zde nasazené pruské vojsko popsal jako „vesele působící“. Co ho k takové charakteristice vedlo však není zřejmé. O rakouských vojácích se nezmiňuje, s výjimkou několika námořních důstojníků, kteří mu umožnili prohlížet si nejrůznější vojenská plavidla.

99) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopisy z července 1864.

100) V dopise otci jenom letmo zmiňuje „přispění bratrance Constantina“. Šlo patrně o prince Konstantina Hohenlohe-Schillingsfürsta, který byl od roku 1865 prozatímním vedoucím úředníkem dvora Františka Josefa I. a následně jeho dlouholetým nejvyšším hofmistrem. Oba muži si pravděpodobně nebyli příliš blízcí, Ludwig ho zmiňuje jednou jedinkrát, ačkoliv i Konstantin sloužil velmi dlouho v habsburské armádě a bylo by možné předpokládat alespoň minimální společné zájmy. Přesto při sjednávání audience zřejmě vlivný dvořan nezaváhal ani na okamžik. Podrobněji o Konstantinovi nově WINKELHOFE-ROVÁ, Martina: *Viribus unitis. Císař a jeho dvůr. Nový pohled na Františka Josefa*, Praha 2011.

Vídň. František Josef I. před princem Ludwigem válku nepokládal za bezpodmínečně nutnou, ale v případě jejího vypuknutí mu slíbil opět místo mezi aktivně sloužícími štábními důstojníky. Princ Ludwig si ovšem při této návštěvě Vídně přivodil problém s tiskem: „*Byli jsme s Emilem Wittgensteinem, pobočníkem ruského cara, a Rudim Liechtensteinem na obědě. Vypadali jsme, jako bychom zakládali novou tajnou Svatou alianci. Wiener Zeitung však proto ze mne udělaly křídelního pobočníka pruského krále. Pak musely složitě vysvětlovat, že jsem Rakušan.*“¹⁰¹⁾ Okamžitá návštěva u generálního adjutanta i na ministerstvu války však způsobila, že s princem Ludwigem začalo počítat vojenské velení v Čechách pro případ války. Vídeňský veřejný život válku zatím vnímal tak, že se v divadlech hrály zpěvohry s vojenskou tematikou: „*viděl jsem kus „Lehká kavalerie“ – samá děvčata v husarských uniformách*“, nepohrdl celoživotní kavalerista princ Ludwig. Pak se však vrátil za manželkou na Červený Hrádek, chodil na tetřívky a 11. května hrdě ohlásil světu, že se mu narodil další syn, kterého v zámecké kapli pokřtili jmény Karl Friedrich Leopold. Ve stejné době ho dostihla zpráva, že 32. myslivecký batalion v Chomutově byl uveden do stavu pohotovosti a povolal zpět všechny své dovolence. Pro prince to však ještě vojenskou pohotovost neznamenalo. Naopak: „... *tak krásné jaro jako letos už jsme dlouho neprožívali. S tak příjemnými přeháňkami i slunečními paprsky, které ženou louky a pole do překotného bujení a slibují bohaté žně. Pojedu do Herálce, abych přiložil ruku k závěrečnému dílu na obnově zámku. Už zbývá jen osadit nové znaky.*“¹⁰²⁾ Odmítal rovněž přesídlit rodinu z Červeného Hrádku do Herálce. Na rozdíl od svého otce a sestry ho nepovažoval v případě konfliktu s Pruskem za bezpečnější. Pokud by totiž nepřítel vpadl do Čech z Kladska kolem Náchoda, pak jako hlavní bojiště přichází v úvahu prostor mezi Hradcem Králové a Pardubicemi, což by znamenalo, že se veškeré oblasti kolem Německého Brodu, včetně Herálce, ocitnou v přímém kontaktu s místem střetu a budou nebezpečné. Nepřátelský vpád do země kolem Labe je nepravděpodobný, protože by si tím protivník neúměrně prodloužil zásobovací trasy. Pak by jako místo hlavního střetu připadal v úvahu prostor kolem Terezína, což lze těžko předpokládat. Napsal princ v polovině května roku 1866. Dál se domníval, že válka tak hned nevypukne, protože za prvé žádná mocnost není doposud řádně připravena, za druhé ani jedna strana není do hodiny schopná vymyslet dobrý *casus belli* a za třetí nikdo nemá odvahu vypálit první dělovou

101) MZA Brno, G204, inv. č. 175, dopis ze 7. 4. 1866.

102) Tamtéž, dopis ze 4. 5. 1866.

ránu. Na konci května už bylo zřejmé, že se začíná opožďovat dodávání pošty mezi severozápadními Čechami a Moravou. Princ Gustav v Brně byl jednoznačně přesvědčen, že válka s Pruskem bude, jeho syn Ludwig věřil, že pruský král „*couvne před bratrovražedným konfliktem*“, případně válka nebude vedena „*über Hals und Kopf*“.¹⁰³⁾ Poslední dopis odeslal plukovník Hohenlohe-Langenburg z Červeného Hrádku 17. června 1866, tedy den poté, co pruská Labská armáda vstoupila na území rakouského spojence Saska. Svě koně už sice poslal do Prahy, ale on sám „*zůstává v klidu doma, dokud mu velící nepošle telegram*“.¹⁰⁴⁾

Dnes je možné se dočíst, že válečné zkušenosti let 1848–49 byly na českém bojišti roku 1866 celkem k ničemu. I to, že zkušenosti od Solferina i z dánské války roku 1864 byly odloženy jako málo použitelné, protože armádu trápily nedotažené reformy předcházejících let i málo peněz poskytovaných ministerstvem financí.¹⁰⁵⁾ Na druhou stranu lze patrně souhlasit s názorem, že v této válce „*Rakousko mělo mnoho oddaných, statečných a vytrvalých vojáků*“.¹⁰⁶⁾ Je však otázkou, zda skutečně všichni velitelé byli: „*nedoukové, jejichž myšlení bylo s měnícími se požadavky na štíru*“.¹⁰⁷⁾ Jednak s odstupem doby je téměř všechno jasnější a ukazuje se v jiném světle, jednak jenom málo mužů obecně v sobě spojuje vlastnosti, které by ho určovaly na místo úspěšného vojevůdce za každé situace.¹⁰⁸⁾ S odstupem doby je zřejmé, že velké útoky sevřených pěchotních útvarů začaly být nahrazovány soustředěnou a přesnou dělostřeleckou palbou a rozptýlenými střelci. Osobní hrdinství získávalo jinou podobu. To však na jaře roku 1866, před začátkem války, nikdo necítil.

20. 4. 1866 byl císaři předložen strategický plán válečného tažení z pera generálmajora Krismaniče, který počítal s vedením války na dvou frontách, zpožďoval vyhlášení pohotovosti Severní armády a také mj. předpokládal defenzivu na severu.¹⁰⁹⁾ Přitom situace v Prusku, Sasku a Čechách se vyvíjela velmi rychle. 16. června vpadla pruská Labská armáda do Saska a již 22. června pronikl její předvoj na české území ke Šluknovu a jenom o den

103) Tamtéž, dopis z 18. 5. 1866.

104) Tamtéž, dopis ze 17. 6. 1866.

105) FUČÍK: *Válka 1866*, s. 37–38.

106) Tamtéž, s. 23.

107) Tamtéž.

108) Což konstatoval už CLAUSEWITZ, Carl: *O válce*, Praha 1996, s. 130–131. Ostatně v této válce a na této frontě „*velitel proti své vůli*“ Ludwig Benedek byl v jiné situaci a jiném kontextu také úspěšným a vítězícím.

109) FUČÍK: *Válka 1866*, s. 25–27.

později už pochodoval předvoj pruské 1. armády od Žitavy k Liberci.¹¹⁰⁾ A tak dále. K rozhodující bitvě této války nakonec skutečně došlo v prostoru poblíž královéhradecké pevnosti, jak předpokládal princ Ludwig.

„Účastnil jsem se útoku divize lehké kavalerie na straně Alfreda Windischgrätze, který vedl přední brigádu. Prustí dragouni byli odraženi. Sekl jsem jednoho pruského důstojníka od dragounů a srazil ho k zemi. Pak jsem viděl, že jsem obklíčen pruskými hulány, kteří svými píkami útočili proti mému koni. Já utrpěl nanejvýš pár šrámů, ostatní pochytil kolem visící plášť. Když jsem se zvedl, byli huláni pryč a já šel pěšky zpět. V ten okamžik mě trefila střela pod lopatku a poslala mě k zemi. Ležel jsem bez pomoci na bitevním poli, přesto při plném vědomí. Jakýsi pruský důstojník pěchoty, který kolem procházel s několika svými lidmi, a kterého jsem žádal o pomoc, se mě přátelsky ujal a vedl mě středem deště kulí do blízkých Dlouhých Dvorů, do jedné ze stodol, kde jsem byl nejnuteněji obvázan. Kulka pod krkem vyšla ven, poškodila nervy, ale jak věřím, žádnou kost. Nebe mě milostivě ochránilo a smím doufat v uzdravení, mohu jít, ale pravá ruka je nepohyblivá. Ve stodole mi přátelsky nabídl své služby štábní důstojník pruských hulánů. Nadiktoval jsem uklidňující slova Tobě, nejdražší otče, a Jelly. Den nato jsem byl odsunut do Přímu, kde jsem zůstal dva dny v tamním lazaretu. Od včerejška jsem zde, v harrachovském zámku Hrádek, kde byl zřízen „těžký“ lazaret. Byl jsem podle možnosti co nejlépe ubytován v samostatné místnosti. Neschází mi peníze, ale prádlo a ošacení. Svě cennější movité věci jsem dal pruskému poručíkovi, který mě vyvedl z bitevního pole. Prusové se ke mě chovají zdvořile a rytířsky, jak od nich lze očekávat. Očekávám zprávy od Tebe a Constance. Tvůj poslušný a milující syn Louis.“¹¹¹⁾

Nechal napsat 7. července 1866 do pravděpodobně posledního dopisu adresovaného otci plukovník Ludwig princ Hohenlohe-Langenburg. Naposledy ordonanční důstojník u štábu I. armádního sboru rakouské armády. V bitvě u Hradce Králové byl zraněn. Jako zraněný se ocitl na harrachovském zámku v Hrádku u Nechanic, kde byl pruský lazaret. V domě, který obdivoval a považoval za stavebně jeden z nejzajímavějších v monarchii, zemřel 26. července 1866.¹¹²⁾ Posmrtně mu byl udělen Řád železné koruny

110) Tamtéž, s. 28–30.

111) MZA Brno, G204, inv. č. 81, dopis ze 7. 7. 1866.

112) Podle obecně uváděných údajů. Úmrtí matrika z Hrádku u Nechanic z roku 1866 je doposud badatelsky nepřístupná, protože byla vedena až do roku 1944. Podle inventáře ke sbírce matrik Státního oblastního archivu v Zámrsku z roku 2007 jde o knihu s inv. č. 6299, která může být ke studiu předkládána až od roku 2020.

3. třídy. Byl jedním ze šesti štábních důstojníků, které ztratilo rakouské velení v bitvě u Hradce Králové, resp. jeden z osmi důstojníků štábu padlých v celé této válce. Jinak také jeden z 11 plukovníků padlých v této bitvě. Nebo také jeden ze 411 důstojníků rakouské armády, kteří přišli o život v bitvě u Hradce Králové či zemřeli v důsledku zranění v ní. Stejně tak, jako jeden z 952 důstojníků habsburské armády, kteří padli na některém z bojišť války roku 1866.¹¹³⁾ Z vysokého důstojnictva I. armádního sboru však padl kromě Ludwiga jenom velitel brigády generálmajor Ferdinand Poschacher (1819–1866), veterán od Novary i Magenty. Našel smrt přímo na bojišti při útoku na Chlum směrem od Rozběřic, kde rakouský I. armádní sbor téměř celý den bitvy stál jako záloha.

Stručný popis události z citovaného dopisu může být opravdu zaznamenáním veškerých bojových aktivit, které se princ Ludwigovi podařilo v den velké bitvy u Hradce Králové 3. července 1866 prožít. Rakouský I. armádní sbor pod velením generálmajora Leopolda hrabě Gondrecourta (1816–1888), v jehož štábu princ Ludwig sloužil, nedostal na bojišti příležitost události jakkoliv ovlivnit. Stál až do čtvrté hodiny odpoledne jako velká záloha v prostoru východně od Střezetic a Dlouhých Dvorů. Teprve když už se na bojišti výrazně nedařilo a tři vyčerpané armádní sbory z něj ustupovaly, zazněly signály bubnů pro jeho nástup. Semknuté útvary měly malý prostor pro téměř jakýkoliv manévr a od počátku se muži z předvoje stali poměrně pohodlným cílem střelců pruské gardy. Následně se celý sevřený útvar I. armádního sboru dostal do pruské palby dělostřelecké i pěchotní ze tří stran.¹¹⁴⁾ O zásahu nepřátelskou kulkou v této situaci nerozhodovala ani odvaha ani hloupost každého z vojáků, ale slepá náhoda v nelítostném a zoufale nic neřešícím masakru. „*Dvouhlavý orel vysunul svoje drápy,*“ ale byly mu vzápětí zuráženy. Útok a následný ústup z dosahu nepřítel netrvaly více než dvacet minut dohromady. Výsledkem bylo téměř 10 tisíc ztracených mužů. To byla více než polovina početního stavu, se kterým I. armádní sbor útok začal.¹¹⁵⁾ Byl to poslední útok bitvy u Hradce Králové. A zřejmě také poslední útok vedený v sevřených pěchotních

113) DVORÁK, Jaroslav: *Libellus honoris c. k. důstojníků padlých ve válce roku 1866*, Hradec Králové 2011.

114) BĚLINA, Pavel – FUČÍK, Josef: *Válka 1866*, Praha-Litomyšl 2005, s. 343, 377.

115) Josef Fučík s odkazem na BERNDT, Otto: *Die Zahl im Kriege. Statistische Daten*, Wien 1897 uvádí konkrétní čísla ztrát: 290 důstojníků a 9 600 mužstva; z toho padlých a raněných 220 důstojníků a 3 982 mužstva. FUČÍK: *Válka 1866*, s. 299.

útvarech vůbec. Doba bláznivě statečných generálmajorů a plukovníků staré školy definitivně skončila. Princ Ludwig nebyl zasažen střelou do zad proto, že by neviděl nepřítele, a už vůbec ne proto, že by neměl dost odvahy, ale prostě proto, že statistická šance opačné situace byla jedna ku jedné. Nové znaky nestihli po dobu princovy poslední návštěvy v květnu 1866 do Herálce přivést a on už se tam nikdy potom nepodíval.

Dopis, který v Hrádku u Nechanic za prince Ludwiga napsal rytmistr Battenheim od Wrangelových kyrysníků, rovněž zraněný a zajatý, byl adresován mrtvému. Ludwigův otec, polní zbrojmistr ve výslužbě a skutečný tajný rada Gustav princ Hohenlohe-Langenburg, zemřel v Brně 26. června 1866 ve věku 89 let.¹¹⁶⁾ Poslední dopis od syna zůstal mezi korespondencí došlou Ludwigovu švagrovi Karlu hraběti Blankenstein, který se také stal poručíkem jeho šesti dětí. Princ Ludwig zemřel přesně měsíc po svém otci. Mužským pokračovatelem rodu se stal právě šestiletý Gottfried. Mladá vdova Gabriela se do roka znovu provdala. Přežila svého prvního manžela o celých 57 let.

„Druhý život“ prince Ludwiga se odvíjel především od jeho smrti v důsledku zranění v bitvě, jako jedna z mnoha legend padlých u Hradce Králové 1866. Největší zásluhu na něm, včetně nepřesností, legend a mýtů, měl patrně už jeho švagr Karel Blankenstein, ale zdaleka nebyl sám. Tím nejmenším bylo přiřazení padlého k jinému pluku.¹¹⁷⁾ Do roviny drobných věcných nepřesností lze přidat pozdější záměny dobových novinových zpráv, které však neposouvají legendu kamkoliv dál.¹¹⁸⁾ Zde citovaný poslední dopis otci nebyl nikdy nikde zveřejněn a Karel Blankenstein, ačkoliv ho měl v držení, z něj patrně příliš nevycházel. Možná proto, že se nehodil do obrazu, který chtěl o švagrovi rozšířit. Oficiální armádní zdroje však měly k dispozici v podstatě stejnou variantu, jakou popsals princ Ludwig ve svém dopise. Snad proto jsou v literatuře věnující se bitvě u Hradce Králové k nalezení dvě základní verze Ludwigova zranění: byl bodnut kopím nebo byl zasažen střelou.¹¹⁹⁾ Naproti střízlivému vojenskému

116) MZA Brno, Sběrka matrik, Německá evangelická fara Brno, kn. č. 17842, s. 227.

117) *Episoden aus den Kämpfen der k. k. Nord-Armee 1866*, s. 204.

118) BEČVÁŘ: *Rodina*. Např. píše o tom, že noviny zařadily prince Ludwiga na konci srpna mezi nezvěstné. Národní listy z 22. srpna 1866 však uvádějí prince Ludwiga v *Seznamu v lazaretech a v soukromém ošetřování nalézajících se zajatých rakouských důstojníků*. Přehled ovšem není blíže datován, zprávy se v dané situaci samozřejmě zpožďovaly.

119) Obě varianty pečlivě registruje i DVOŘÁK: *Libellus honoris*, s. 79 s odkazem na zdroje: QUISTORP, Barthold: *Der grosse Cavalerie-Kampf bei*

hodnocení, pro které bylo v konečné fázi podstatné, že urozený plukovník se nezařadil do problematické kategorie „nezraněný zajatec“, vytvořil Karel Blankenstein z příběhu svého švagra opravdovou legendu. V jeho podání byl Ludwig drobný muž, navíc silně krátkozraký, což způsobilo jeho záhubu. Podle Blankensteinova líčení se Ludwigův kůň v dělostřelecké palbě splašil, jezdec přišel o brýle, a proto vjel do nepřátelské linie, kde byl těžce raněn.¹²⁰⁾ Trochu příliš to připomíná obecný model válečníka, který sloužil svému vladaři bez ohledu na vlastní nedostatečnost a ze stejného důvodu za něj i položil život. Příběh špatně vidícího, přesto neohroženého, vojáka v sobě v každé době nese víc hrdinství i romantiky. Přitom princ Ludwig byl podle vojenských hodnocení středně vysoké štíhlé, ale pevné postavy. Podle záznamů vlastního otce měřil v době nástupu k prvnímu pluku 170 centimetrů. Ve všech konduitských listech je jeho zdravotní stav charakterizován jako dobrý. V žádném není zmiňována jakákoliv zdravotní zábrana, která by jej omezovala ve službě. Naopak je vždy hodnocen jako způsobilý k jakékoliv službě u jezdeckta. Poté, co prodělal polní tažení let 1848–49, byl navíc hodnocen jako voják, který se umí velmi dobře orientovat v terénu, udržovat si přehled a komunikovat s okolím. Takový člověk mohl jenom těžko mít tak velké problémy se zrakem, které by způsobily popisované fatální selhání. Důvod princových problémů ležel téměř jistě v samotném průběhu bitvy, nikoli v jeho osobní nedostatečnosti.

Poté, co se princ Ludwig v roce 1866 rozhodoval, zda půjde do pole, nebo se právě v tuto chvíli na prahu války nechá zprostit služby, sestavil jeho otec osudy mužů rodiny do zvláštního příběhu, který byl určen synovi a datován 11. května 1866: „*Tvůj dědeček odešel do pole proti Francouzům ve svých 43 letech (narozen 1750) jako otec osmi dětí, z nichž nejmladší mělo sotva jeden rok, ačkoliv byl velitelem města i pevnosti Groningen. U dvora se nechal ustanovit k polní armádě, která byla tehdy společná s Angličany. Byl mu povolen vlastní povoz a byl pověřen velením gardových granátníků, se kterými odpochoval. Při prvním střetu, do kterého se oddíl dostal, byl těžce raněn do nohy a při ústupu padl do nepřátelského zajetí, což byl v době vlády Robespiera velmi špatný los. Byl převezen do*

Střesetitz in der Schlacht von Königgrätzen 3. Juli 1866, Neisse 1899; Verlustlisten der österr. Süd- und Nordarmee im Feldzuge vom Jahre 1866 geordnet nach officiellen Angaben, Prag 1866.

120) Původní Blankensteinův rukopis se autorce nepodařilo nalézt, ale jako na jediný zdroj o Ludwigově životě se na něj odvolává PFEIFER: *Die Hohenlohe*, s. 88–173. A odtud téměř doslovně přebírá BEČVÁŘ: *Rodina Hohenlohe-Langenburg na Červeném hrádku*.

vězení poblíž Paříže, kde zakusil bídné zacházení a strádání všeho druhu. My jsme tehdy neměli vůbec žádné zprávy, zda je vůbec na živu. Žádná výměna tehdy nepřicházela v úvahu, takže tam zemřel v bídě, na horečku z vysílení. ... I já jsem, právě když mi bylo 43 let (v roce 1820), musel odejít k polní armádě táhnoucí na Neapol a zůstal jsem u ní celé dva roky.¹²¹⁾ Ludwigovi bylo v roce 1866 také 43 roků, měl šest dětí, z nichž nejmladší bylo čerstvě narozené. K polní armádě odešel a jeho osud se naplnil nejrychleji ze všech tří mužů.

121) MZA Brno, G204, inv. č. 81, dopis z 11. 5. 1866.

COLONEL LUDWIG HOHENLOHE-LANGENBURG AND PARDUBICE.

Approximately at the end of the 18th century Pardubice commenced to be continually a seat of a cavalry regiment of the Habsburg army. A number of outstanding people arrived in the town within these army units; these people actually stayed here for a limited period of time, but brought both money and their own view of life and the way of enjoying it. One of them was Ludwig prince Hohenlohe-Langenburg (1823-1866), who acted as a lieutenant colonel of hussar regiment No. 9 of Tsar Nicolas I, with Franz Liechtenstein being its other owner. Prince Ludwig arrived in Pardubice in 1856 and remained with the regiment until 1859. He used to return to Pardubice even later in the period of the autumn hunting season. He was a member of the horse-hunting society, but also belonged to the society of noblemen having their estates in the surroundings. All of them used to meet at autumn hunting events, in the course of which game was not pursued only for the sporting performance and horse-riding enjoyment, but was really hunted in relatively large quantities. Prince Ludwig let himself reactivate for the active military service in the field in 1866. He was a staff officer of the 1st corps of the Austrian army, was wounded in the battle of Hradce Králové and succumbed to the consequences of his injury a month later. After his death he was awarded the Order of the Iron Crown of the third class and his name appeared on the memorial plaque in the Vienna Arsenal pantheon.

